

Iwona Mystkowska

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

PERSPEKTYWY ROZWOJU ROLNICTWA EKOLOGICZNEGO W POLSCE

Streszczenie

W Polsce, jak również na świecie, rolnictwo ekologiczne jest dynamicznie rozwijającym się systemem gospodarowania. Ma na to wpływ wzrost świadomości konsumentów w odniesieniu do walorów i jakości żywności ekologicznej oraz dbałość o obecny stan środowiska naturalnego. W pracy przedstawiono charakterystykę rolnictwa ekologicznego, system jego kontroli i certyfikacji oraz możliwości jego finansowania.

Słowa kluczowe: rolnictwo ekologiczne, żywność ekologiczna, gospodarstwa rolne

Wstęp

Rolnictwo ekologiczne, określane też jako organiczne lub biologiczne, jest to system gospodarowania i produkcji żywności, w którym wyklucza się stosowanie sztucznych nawozów mineralnych, pestycydów, regulatorów wzrostu i syntetycznych dodatków paszowych. Rolnictwo to charakteryzuje się produkcją w cyklu zamkniętym: gleba – roślina – zwierzę, przy zachowaniu dużej samowystarczalności. Traktowane jest bardziej jako sposób życia w symbiozie z przyrodą, aniżeli system produkcji. W rolnictwie ekologicznym cele ekologiczne dominują nad ekonomicznymi. W rolnictwie ekologicznym w procesie produkcji nie stosuje się substancji agrochemicznych. Nie można jednak zagwarantować całkowitego braku pozostałości środków chemicznych ze względu na globalne zanieczyszczenie środowiska [Motowidlak 2007].

W Polsce ponad 97% powierzchni zajmują gleby znajdujące się w pierwszej klasie czystości. Natomiast rolnictwo w naszym kraju zużywa tylko 139 kg NPK nawozów mineralnych w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych, przy obsadzie zwierząt w ilości 0,6 DJP na 1 ha. Ponadto zachowane są łąki i pastwiska oraz liczne miedze i obszary cenne przyrodniczo. Zdaniem Szyszko [2007] stosunkowo dobry stan środowiska na wielu obszarach, funkcjonujący tradycyjny model rodzinnego gospodarowania oraz wysokie walory przyrodnicze terenów rolniczych w Polsce sprzyjają rozwojowi gospodarstw ekologicznych produkujących smaczną, zdrową żywność. Rozwój takich gospodarstw powinien być stymulowany i wspierany przez państwo, w szczególności na cennych przyrodniczo obszarach. Przystawianie się gospodarstw tradycyjnych na rolnictwo ekologiczne było procesem trudnym, wymagającym od rolnika dobrego przygotowania teoretycznego, a ponadto zdobywania umiejętności praktycznych, co następowało często na drodze naśladownictwa. W tym pierwszym okresie dużą służą pomocą organizacje

zrzeszające producentów ekologicznych [Mickiewicz i Zuzek 2012]. Górny [1992] współzałożyciel Stowarzyszenia EKOLAND, pierwszej w kraju organizacji rolnictwa ekologicznego, stwierdził, iż produkcja żywności metodami ekologicznymi wymaga rzetelnej wiedzy, dobrej organizacji pracy, jak również mądrości i dobrej woli. Domagał się stałego obserwowania przyrody i chęci dostosowania się do jej wymagań. Rolnictwo ekologiczne można, zatem zdefiniować, jako wyższą sztukę gospodarowania, która stawia producentowi wysokie wymagania, ale dostarcza także, poza zadowoleniem z osiągnięć ekonomicznych, satysfakcję etyczną i intelektualną. Rolnictwo ekologiczne jest optymalną formą gospodarowania. Wymaga jednak od rolnika większego nakładu pracy i stałego pogłębiania wiedzy.

Droga do założenia gospodarstwa ekologicznego

Założenie gospodarstwa ekologicznego odbywa się według określonych zasad, które powinny być spełnione w przypadku ubiegania się przez rolnika o atest (certyfikat). Przede wszystkim gospodarstwo ekologiczne powinno prowadzić jednocześnie produkcję roślinną i zwierzęcą. Warunkiem jest także wytwarzanie podstawowych nawozów i pasz w gospodarstwie. Gospodarstwo rolne, które zamierza się przestawiać na ekologiczne metody produkcji musi spełniać następujące warunki dotyczące środowiska i lokalizacji:

- powinno być położone w takiej odległości od źródeł emisji pyłów, od zwałowisk odpadów metalonośnych i od dużych ferm zwierzęcych produkujących gnojowicę, aby można było wykluczyć możliwość stałego wpływu zanieczyszczeń,
- nie może być położone w strefie ochronnej zakładu przemysłowego,
- powinno być położone w odległości, co najmniej 100 m od drogi o dużym natężeniu ruchu (ponad 500 pojazdów na godzinę) oraz ogrodzone od drogi gęstym żywopłotem,
- powinno być położone w takiej odległości od cieków z wodą pozaklasową wylewającą wiosną, aby wykluczyć jej wypływ,
- jakość wody studziennej oraz z wodociągu powinna odpowiadać normom krajowym pod względem składu chemicznego i wskaźników mikrobiologicznych,
- zawartość metali ciężkich w glebie nie może przekroczyć wartości progowych [Motowidlak 2007].

Przestawienie gospodarstwa na ekologiczne trwa około dwóch lat. W przypadku roślin sadowniczych okres ten może być skrócony lub przedłużony o jeden rok. Transformacja gospodarstwa, które chce mieć status ekologicznego zaczyna się od zaakceptowania programu przestawiania. W programie zawarte są zasady gospodarki nawozowej, właściwy płodozmian oraz zabiegi agrotechniczne zgodne z wymaganiami gospodarstwa ekologicznego.

Podstawą nawożenia w rolnictwie ekologicznym jest próchnica używana w procesie kompostowania obornika lub innych materiałów organicznych pochodzenia roślinnego i zwierzęcego [Sołtysik 1995, Motowidlak 2007]. Uzupełnieniem mogą być nawozy mineralne pochodzenia naturalnego (niskoprocetowe fosforyty, dolomit, siarczan potasu, mączka fosforanowa, popiół drzewny). W gospodarstwach ekologicznych preferowane są odmiany roślin odporne na choroby i szkodniki [Babalski 2004, Motowidlak 2007].

Jednak w przypadku istotnego zagrożenia dozwolone jest stosowanie, ściśle określonych przez IOR, środków ochrony roślin. Wykaz środków ochrony roślin zakwalifikowanych do upraw ekologicznych zamieszczono w tabeli 1.

Tabela 1. Środki ochrony roślin zakwalifikowane do stosowania w uprawach ekologicznych [www.ior.poznań.pl]

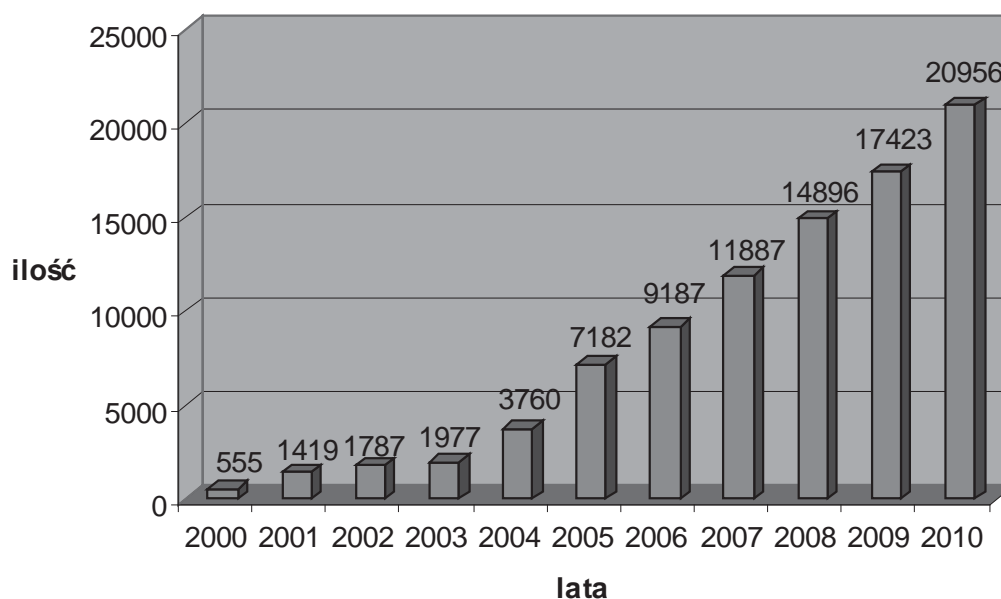
L.p.	Nazwa	Producent	Nr zezwol.
1	BIOCHIKOL-K-AL	Poli-Farm Sp. z o.o.	15/2004
2	BIOSPIN 120 SC	Dow AgroSciences Polska Sp. z o.o.	2/2002
3	CARPOVIRUSINE SUPER SC	Natural Plant Protection	12/2006
4	CONTANS XX	Prophyta Biologischer Pflanzenschutz GmbH (ż.o.)	29/2000
5	CUPROFLOW 375 SC	ISAGRO	25/2004
6	CUPROXAT 345 SC	Nufarm GmbH & Co KG	1/2009
7	DIPEL WG	Valent BioSciences	44/2010
8	ECODIAN-CP VP	ISAGRO	82/2009
9	FUNGURAN-OH 50 WP	Spiess-Urania Chemicals GmbH	21/2008
10	MADEX SC	Andermatt Biocontrol AG	3/2005
11	MIEDZIAN 50 WG	Zakłady Chemiczne „Organika - Azot” S.A.	58/2009
12	MIEDZIAN 50 WP	Zakłady Chemiczne „Organika - Azot” S.A.	62/2008
13	MIEDZIAN EXTRA 350 SC	Zakłady Chemiczne „Organika - Azot” S.A.	64/2008
14	NORDOX 75 WG	Nordox A.S.	11/2004
15	NOVODOR SC	Valent BioSciences	40/2010
16	POLYVERSUM WP	BIOPREPARATY Sp. z o.o. (ż.o.)	12/2000
17	PROMANAL 60 EC	Neudorff GmbH KG	48/2009
18	SIARKOL 80 WG	Zakłady Chemiczne „Organika - Sarzyna” Spółka Akcyjna	13/2009
19	SIARKOL 80 WP	Zakłady Chemiczne „Organika - Sarzyna” Spółka Akcyjna	42/2009
20	SIARKOL EXTRA 80 WP	Zakłady Chemiczne „Organika - Sarzyna” Spółka Akcyjna	18/2007
21	SPINTOR 240 SC	Dow AgroSciences Polska Sp. z o.o.	7/2007
22	TIMOREX GOLD 24 EC	Biomor Izrael Ltd.	54/2010
23	TREOL 770 EC	AGROPAK sp.j. B.Pluta, G. Brzeziński i Wspólnicy	97/2008

Niezbędne informacje na temat prowadzenia rolnictwa ekologicznego rolnik może uzyskać w Ośrodkach Doradztwa Rolniczego. Po podjęciu decyzji o chęci przestawienia gospodarstwa należy zgłosić się do upoważnionej przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, jednostki certyfikującej. Jeżeli dane gospodarstwo jest prowadzone według zasad rolnictwa ekologicznego to właściciel otrzymuje certyfikat potwierdzający ekologiczną jakość wyprodukowanych w jego gospodarstwie płodów rolnych. Ważnym aspektem zachęcającym do prowadzenia rolnictwa ekologicznego są dotacje z Progra-

mu Rozwoju Obszarów Wiejskich, które rolnik otrzymuje już w pierwszym roku zgłoszenia gospodarstwa i są to dodatkowe fundusze do płatności bezpośrednich, otrzymywanych przez wszystkich rolników od 2004 roku. Impulsem do założenia gospodarstwa ekologicznego mogą też być wieloletnie umowy kontraktacyjne, zawierane przez firmy zajmujące się skupem i przetwarzaniem ekologicznych płodów rolnych. Należą do nich: zboża, trzoda chlewna, bydło mięsne, truskawka, porzeczka czarna i kolorowa, agrest, aronia, marchew, pietruszka, seler, cebula, ziemniak, kalafior, brokuł, rabarbar, jabłka przemysłowe (spady), itp. Z reguły ceny za produkty ekologiczne płacone rolnikom są wyższe, co najmniej o 30%.

Producenci ekologiczni

W Polsce rolnictwo ekologiczne jest w początkowej fazie rozwoju. Jednak zarówno stan, jak i koncentracja gospodarstw wiejskich pozwala stwierdzić, że jesteśmy krajem szczególnie predestynowanym do produkcji ekologicznej [Herbut 2000, Żelezik 2009]. Paradoksalnie, kłopoty gospodarcze Polski w poprzednich dziesięcioleciach przyczyniły się do tego, że obszary rolnicze charakteryzują się czystym powietrzem i czystymi glebami. Także rozdrobniona struktura i nadwyżki siły roboczej na terenach wiejskich sprzyjają wprowadzeniu bardziej pracochłonnej produkcji ekologicznej towarów o najwyższej jakości. Stąd czynniki, które hamują rozwój rolnictwa konwencjonalnego mogą być motorem rozwoju rolnictwa ekologicznego [Tyburski i Żakowska-Biemans 2007, Żelezik 2009]. Pomimo tych sprzyjających okoliczności, rolnictwo ekologiczne nie jest głównym kierunkiem rozwoju polskiego rolnictwa, ale jest propagowane jako alternatywa dla poszczególnych gospodarstw [Grykień 2005, Żelezik 2009]. Mimo wszystko, w ostatnich latach w Polsce obserwuje się tendencję wzrostową liczby gospodarstw ekologicznych (rys. 1), przede wszystkim widoczny rozwój odnotowuje się na terenach południowo-wschodniej i środkowej Polski.

Rysunek 1. Liczba producentów ekologicznych w Polsce w latach 2000–2010
[www.ihar-s.gov.pl]

Analizując dane dotyczące liczby producentów ekologicznych na przestrzeni ostatnich lat, można zaobserwować dynamiczny rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce. W 1990 roku było tylko 27 producentów ekologicznych, w 2000 roku odnotowano ich już 555, natomiast w 2010 ich liczba wzrosła do 20956.

Powierzchnia i struktura ekologicznych użytków rolnych

W ciągu ostatnich lat rolnictwo ekologiczne w Polsce systematycznie rozwija się. W 2004 roku powierzchnia ekologicznych użytków rolnych (UR) w Polsce wynosiła około 38 tys. ha UR, a w 2010 roku 308,1 tys. ha UR, co stanowi 2% wszystkich UR w Polsce [Mickiewicz i Mickiewicz 2014]. W 2010 roku największy udział w powierzchni użytków rolnych stanowiły łąki i pastwiska - 42,3% (tab. 2). Na drugim miejscu znajdowały się uprawy roślin na paszę, które zajmowały 20,6% użytków rolnych, a następnie zboża - 19,6% ekologicznych użytków rolnych. Pozostałe grupy upraw zajmowały łącznie 17,5 % użytków rolnych.

Tabela 2. Struktura ekologicznych użytków rolnych w Polsce w 2010 r. [www.ihar-s.gov.pl]

Kategoria uprawy	Udział powierzchni użytków rolnych dla danej kategorii uprawy (w %)
Zboża	19,6
Ziemniaki	0,4
Rośliny na paszę	20,6
Rośliny strączkowe na suche nasiona	0,9
Rośliny przemysłowe	0,7
Warzywa	1,0
Łąki i pastwiska	42,3
Uprawy sadownicze i jagodowe	13,3
Pozostałe uprawy	1,2

W 2010 roku 69,6% producentów rolnych prowadziło gospodarstwa zajmujące się wyłącznie produkcją roślinną, a 30,4% zajmowało się zarówno produkcją roślinną jak i zwierzęcą. W strukturze wielkości gospodarstw ekologicznych w Polsce największy odsetek (24,3%) stanowiły gospodarstwa o powierzchni od 5 do 10 ha, o powierzchni upraw do 5 ha 23,7%, natomiast gospodarstwa największe, powyżej 100 ha 4,5% ogólnej liczby gospodarstw. Gospodarstwa o powierzchni do 20 ha stanowiły aż 70,0% (tab. 2).

Tabela 3. Struktura wielkości gospodarstw ekologicznych w 2010 r. [www.ihar-s.gov.pl]

Wielkość gospodarstwa (ha)	Liczba w okresie przedstawiania	Liczba po przestawieniu	Łącznie	Udział (%)
do 5	1644	3232	4876	23,7
5 - 10	1790	3206	4996	24,3
10 - 20	1890	2642	4532	22,0
20 - 50	1336	2055	3391	16,5
50 - 100	697	1153	1851	9,0
pow. 100	324	610	936	4,5
Razem	7681	12901	20582	100,0

W Polsce, w asortymencie żywności ekologicznej dominują produkty roślinne:

- produkty zbożowe (mąki razowe, kasze, ziarno, makarony, płatki, otręby i pieczywo) i ziemniaki,
- warzywa świeże, suszone, przetwory warzywne (kwaszone i marynowane) oraz soki,
- owoce świeże, suszone i ich przetwory (dżemy, syropy owocowe i soki),
- zioła lecznicze, herbaty ziołowo-owocowe i przyprawy (świeże i suszone),
- orzechy, nasiona dyni, słonecznika i amarantusa,
- oleje tłoczone na zimno.

Produkty zwierzęce są na ogół towarem deficytowym, w tym zwłaszcza ekologiczne mięso i wędliny, nabiał i jajka. W asortymencie produktów pochodzenia zwierzęcego występują: mleko i przetwory mleczne (masło, śmietana, maślanka, jogurty, sery twarogowe i dojrzewające), jaja, mięso, miody i inne produkty pszczele. W ofercie sklepów z żywnością ekologiczną dość często spotykane są produkty pochodzące z innych krajów, a wśród nich: sosy, zupy, marynaty, bakalie, kawa, słodycze (np. czekolada) i owoce południowe. Konsumenci żywności ekologicznej najchętniej kupują jednak produkty rolnictwa ekologicznego pochodzące od polskich rolników i przetwórców [Kowalska 2010].

Jakość żywności ekologicznej

O tym, że żywność ekologiczna cechuje się wysoką jakością świadczy fakt, że jest produkowana w określonych warunkach, co jest określone w prawodawstwie UE. Takim podstawowym unijnym aktem prawnym w zakresie produkcji ekologicznej jest Rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 z 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych, uchylające Rozporządzenie (EWG) nr 2092/91 z 24 czerwca 1991 r. w sprawie rolnictwa ekologicznego oraz znakowania jego produktów i środków spożywczych. Duże znaczenie w ocenie jakości żywności ekologicznej ma jej znakowanie. Umieszczenie na produkcie terminu „ekologiczny”, „biologiczny” czy „organiczny” niesie ze sobą informację, że dany produkt został wytworzony zgodnie z zasadami produkcji ekologicznej, co ma potwierdzenie w rozporządzeniu (WE) nr 834/2007. W innym przypadku użycie tych określeń jest nieuprawnione i podlega ściganiu z mocy prawa.

a)

b)

Rysunek 2. Unijne logo rolnictwa ekologicznego: a) stare logo stosowane do 31 czerwca 2010 r., b) nowe logo stosowane od 1 lipca 2010 r.

Produkt pochodzący z rolnictwa ekologicznego powinien posiadać na etykiecie numer certyfikatu zgodności oraz numer i nazwę jednostki certyfikującej. Jeśli produkt nie zawiera tych informacji, to nie jest on produktem ekologicznym. Na opakowaniu można umieścić też logo Unii Europejskiej (rys. 2). Od 1 lipca 2010 roku nowe logo (rys. 2b) dla rolnictwa ekologicznego jest obowiązkowe dla wszystkich produktów rolnictwa ekologicznego, produkowanych w każdym z krajów Unii Europejskiej. Ponadto na etykiecie producent ekologiczny może promować logo jednostki certyfikującej bądź logo organizacji rolników ekologicznych.

Według rozporządzenia (WE) nr 834/2007 produkcja ekologiczna jest „ogólnym systemem zarządzania gospodarstwem i produkcji żywności, łączącym najkorzystniejsze dla środowiska praktyki, wysoki stopień różnorodności biologicznej, ochronę zasobów naturalnych, stosowanie wysokich standardów dotyczących dobrostanu zwierząt, i metodę produkcji odpowiadającą wymaganiom niektórych konsumentów, preferujących wyroby wytwarzane przy użyciu substancji naturalnych i naturalnych procesów. Ekologiczna metoda produkcji pełni zatem podwójną funkcję społeczną: z jednej strony dostarcza towarów na specyficzny rynek kształtowany przez popyt na produkty ekologiczne, a z drugiej strony jest działaniem w interesie publicznym, ponieważ przyczynia się do ochrony środowiska, dobrostanu zwierząt i rozwoju obszarów wiejskich”. Najwięcej na żywność ekologiczną spośród krajów europejskich wydają Szwajcarzy - ponad 100 euro rocznie na 1 mieszkańca, a w Polsce wydatki kształtują się na poziomie 1,3 euro rocznie na 1 mieszkańca [Jasiulewicz 2012].

Podsumowanie

Produkty rolnictwa ekologicznego są pełnowartościowe, w niewielkim stopniu przetworzone i pozbawione zanieczyszczeń chemicznych, o wysokich walorach odżywczych i zdrowotnych. W żywności ekologicznej stwierdza się zazwyczaj wyższą zawartość witaminy C, witamin z grupy B, pierwiastków mineralnych oraz większą zawartość cukrów, białka, a mniejszą zawartość azotanów. Żywność ekologiczna ze względu na jej cechy polecana jest kobietom w ciąży, niemowlętom oraz osobom przewlekle chorym, gdyż ma znaczenie w profilaktyce nowotworowej.

Perspektywy rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce są duże. Decyduje o tym dynamiczny wzrost rynku żywności ekologicznej, na którym obserwuje się rosnące zainteresowanie konsumpcją artykułów ekologicznych. Z analizy tendencji rozwoju tego kierunku gospodarowania wynika, że w przyszłości produkty rolnictwa ekologicznego będą powszechne na rynku i staną się naszym cennym atutem eksportowym.

Piśmiennictwo

1. Babalski M., 2004: Warunki prowadzenia gospodarstwa ekologicznego z perspektywy producenta (W:). Rolnictwo ekologiczne – nowe warunki działania wynikające z członkostwa Polski w Unii Europejskiej. IJHARS, Warszawa: 38.
2. Górny M., 1992: Ekofilozofia rolnictwa. Wyd. CEEW, Krosno: 14-21.

3. Grykień S., 2005: Bariery rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce (W:). Funkcje obszarów wiejskich. Akademia Świętokrzyska, Kielce: 63-71.
4. Herbut E., 2000: Ekologiczne uwarunkowania produkcji drobiu w Polsce. Wieś Jutra, 1: 18-19.
5. Jasiulewicz A., 2012: Motywy i bariery zakupu i konsumpcji żywności ekologicznej. Roczn. Nauk. SERiA, XIV, 5: 87-90.
6. Kowalska A., 2010: Jakość i konkurencyjność w rolnictwie ekologicznym. Wyd. Difin, Warszawa: 45-90.
7. Mickiewicz A., Mickiewicz B., 2014: Stosowanie środków produkcji w świetle nowych zasad integrowania ochrony roślin. Roczn. Nauk. SERiA, XVI, 5: 160-169.
8. Mickiewicz B., Zuzek D., 2012: Zasady wsparcia gospodarstw ekologicznych po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych, 54.
9. Motowidlak U., 2007: Ekonomiczne problemy rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce. Wyd. ABSOLWENT, Łódź: 89-115.
10. Rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 z dn. 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych (Dz. Urz. UE L 189 z 20.07.2007, s. 1).
11. Sołtysik U., 1995: Rolnictwo ekologiczne. Od producenta do konsumenta. Stowarzyszenie EKOLAND, Warszawa: 16-25, 164-170.
12. Szyszko J., 2007: Gospodarstwo ekologiczne – wpływ na środowisko (W:). Rolnictwo ekologiczne – stan obecny i perspektywy rozwoju. Kancelaria Senatu, Warszawa: 94.
13. Tyburski J., Żakowska-Biemans S., 2007: Wprowadzenie do rolnictwa ekologicznego. Wyd. SGGW, Warszawa: 168-195.
14. Żelezik M., 2009: Dlaczego rolnictwo ekologiczne? Rocznik Świętokrzyski. Ser. B – Nauki Przyr., 30: 155-166.
15. <http://www.ihar-s.gov.pl>